

Juh. 909
1946
Rahvuslik

Hääleseadmise õpetus.

Dr. A. Maltsew

Hääleseadmise õpetus

Kokkuseatud Wana-Itaalia n. n.
Suur-Bologne kooli põhimõtetal
ühenduses häälesünnitamis-or-
gaanide anatoomiaga ja füsio-
-:- :- loogiaga -:- :-

Autori soovil Eesti keelde toimetanud

A n t o n K a s e m e t s

K. Ü. „Rahwaülikool“
Tallinnas

Dr. A. Maltzen

Häältsesarmise õpetus

Rektusator Wene-Itäalis n. n.
Surt-Bologna kooli põhikõrge
Teadus- ja haridus- ja tervise-
gaanide teaduskonnaga ja tervise-

Sõjawäe trükkoda, Tallinnas, Rütli tän. 13.

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Reumatukogu
33405.

8 15726907

Tartu Riikliku Ülikooli
Tervise

Sissejuhatus.

Praegusel ajal äratab laulukunst nii suurt huvi, et pea igaüks, kel vähegi häält on, seda arendada püüab ja selleks mõne õpetaja-eriteadlase poole pöörab. Selle nähtuse üle võib ainult rõõmustada, pealegi kus paljud õppijad sellest selgesti aru saavad, et enne, kui tõusta eeskujulikuks lauljaks-kunstnikuks, on vaja läbiminna põhjalik häälekool, mis õpetaks oma hääle üle nii walitsema, et temaga oleks võimalik iga-sugu tundeid awaldada ja kõigesuurematest wokaalsetest raskustest wabalt ja ilma pingutusteta üle saada. Lõpuks peab tunnistama, et ainult ratsionaalselt seatud hääl võib kunni wanaduseni alal hoida seda paendu-wust, mis on teatud mõöduni tasuks aastatega paratamatult kaduwa wärskuse eest.

Kahjuks ei tea paljud lauluõpetajad isegi, missugusest hingamiswiisist hääleseadmisel kinni pidada. Ühed soowitawad üht, teised teist hingamiswiisi, ja kui räägitakse kõhukelmega (diafragmaga) hingamisest, siis ei seletata seda põhjalikult ära. Ühed soowitawad hääldamise ajal kõri loomulikust seisukorrast kõrgemal, teised jälle madalamal pidada. Kuuldes kõiki neid üksteisele wastukäiwaid arwamisi ja nõuandeid, tärkab õpilases küsimine: „mis siis lõppude lõpuks õige on ja mis mitte?“ Ometi on praeguse kõrguseni arenenud füsioloogia ja anatoomia nii mõndagi ära seletanud ja kindlad teaduslised andmed tõendawad seda, et õpilane võib siis wäga häid tagajärgi saawutada, kui neist häälesead-misel kinni peetakse.

Kõri.

Hääleks nimetatakse helisid, mis sünniwad siis, kui kõris asuwad häälepaelad wäljahingamise ajal wõnkuma hakkawad. Sellest on näha, et wõnkuw element, wõi n. n. päris-häälepaelad asenewad kõris, nimelt selles kaela mõhkus, mis iseäranis meesterahwaste juures silmatorkawalt suur on ja mida kõrisõlmeks nimetatakse.

Kõri moodustab hingelõõri ülemise osa ja asub selle ja keeleлуу wahel. Ta awaneb hääle- wõi kõripilu pikuti awausega neelu- (kurgu-) koopasse. Seest on ta limanahaga kaetud ja seisab koos paljudest liikuwatest krõmpsluudest, mis mitmesuguste sidemete abil teatud seisendis püsiwad. Liikumata panewad neid krõmpsluid, üksikult ehk kõiki koos, isesugused lihased, mille tagajärjel kõri wäga liikuwaks orgaaniks kaju-

neb. Naisterahwa kõri on meesterahwa omast märksa vähem, — ta kuju on enam ümarikum, krõmpsluud pehmemad ja õrnemad ning lihased palju kokkutõmbamiswõimulisemad, mille tõttu naisterahwa hääl meesterahwa omast palju kõrgem on.

Hingekõri esimese krõmpsluu kohal asub kõwa krõmpsluu rõngas. See on n. n. sõrmuskkrõmpsluu, mis kogu kõri aluse sünnitab. See krõmpsluu on eestpoolt kitsam ja tagantpoolt laiem, seega osalt suure sõrmuse kujuline, mille kitsam osa on pöördud kaela eeskülje, ja laiem osa selgroo poole. Selle laiema osa ülemine serw moodustab kaks pikergust, kumerat aluspinda, mille peal n. n. kannkrõmpsluu alused ühinewad.

Sõrmuskkrõmpsluu kohal, eespool, asub suur nurgeline krõmpsluu, mis seisab koos kahest neljanurgelisest, terawnurgana ettepoole ühinewast küljelabast (kõrisõlm). See on kilpkrõmpsluu. Ühenduskohal on nende labade ülemises serwas sügaw lõige. See on ülemine kilpwärat. Kumbagi laba alumine serw sünnitab teise laba wastawa serwaga loogataolise alumise kilpwärat. Kilpkrõmpsluu labade tagumised serwad pikewad neljaks sarwekeseks. Kaks ülemist sarwekest on alumistest pikemad ja tugewate paelte abil keelulu sarwekestega ühendatud. Kaks alumist sarwekest on kottpaelte abil sõrmuskkrõmpsluu pinnale kinnitatud. Peale selle on kilpkrõmpsluu ülemine serw paenduwate kiuliste kimbukeste abil keeluluuga ühendatud.

Kannkrõmpsluud on püramiidi kujulised ja oma alustpidi kottpaelte abil sõrmuskkrõmpsluu laia osa pinnaga ühendatud. Kumbagi krõmpsluu alus hargneb kaheks haruks. Üks neist on pöördud ettepoole ja sõrmuskkrõmpsluu rõnga sisse; see on n. n. hääleharu. Teine on pöördud wäljapoole, — see on lihasharu.

Nii kui allpool näeme, on hääleharude külge hääleniitide tagumised otsad ja lihasharude külge tagumised ja küljepealsed sõrmuskannluu lihased kinnitatud. Iga kannkrõmpsluu harjal asuwad kõõluskiude (kõnnapkiude) abil nende külge kinnitatud püramiidi kujulised „Santoriini“ ja „Wisbergi“ krõmpsluud.

Keelepära ja kilpkrõmpsluu wahel asub keelekujuline kõrikaane krõmpsluu, mis endast selle wäga paenduwa keelekujulise suluklapil moodustab, mis neelamise ajal kõri ülemise awause kinni katab. Kõrikaane krõmpsluu alumine serw on paela abil ülemise kilpkrõmpsluu wäratil külge kinnitatud ja wõib selle läbi eest tahapoole kinni käia.

Kilpkrõmpsluu nurgast lähewad kannkrõmpsluu hääleharude juure kaks wetruwat kiudpaela, mistähtsamateks häälesünnitamisriistadeks on. Need on „alumised päris-häälepaelad“ wõi n. n. hääleniidid. Kumbki neist paeltest on iseenesest pikergune, kolmekülgne lihas, n. n. sisemine kilp-kannluu lihas, mille üks külg on ülespoole pöördud, teine — kilpkrõmpsluu seinakilega ühte kaswanud ja kolmas — allapoole pöördud. Nii on siis need lihased serwipidi üksteise wastu pöördud. Selle kolmekülgse lihase ülemise külje pind on kaetud kõõlussarnase wäga wetruwa lestaga, mis lihastekiudest ülikas. Selle kõõluslesta kiude alumine kiht ja lihase enese kiude ülemine kiht on wäikeste, peenikeste loodiskiudega läbi põimitud, nii et see lest on lihasega täitsa ühte kaswanud ja iseseiswalt, s. o. lihastest lahus, töötada ei saa. Selle-

pärast tuleb alati, kui on jutt päris-häälepaeltest, s. o. hääle-
niitidest, selle all ikka kogu lihast ühes kõõluslestaga mõista, sest et
viimane selle pinnaks on. Sellest, et hääleniitide üks külg on kilp-
krõmpsluuga ühte kaswanud, järgneb, et selle ühtekaswanud külje kiude-
kiht palju vähem wenima annab, kui need kihid, mis serwadele
lähemal.

Kui kannkrõmpsluud üksteisest kaugenewad, siis lähewed hääle-
niidid laiemale ja nende wahele tekib kolmenurgeline awaus, mida kõri-
wõi häälepiluks nimetatakse. See pilu on ainsaks käiguks, mille
kaudu õhk meie kopsudesse ja sealt wälja pääseb. Kahe kannkrõmps-
luu wahel asuwat ruumi nimetatakse hingamisepiluks.

Hääleniitide kohal asuwad kaks vähem wetruwat paela — n. n.
wäär-hääleniidid, — mis kilpkrõmpsluu nurgast kannkrõmps-
luude eesserwani ulatawad. Päris- ja wäär-häälepaelte wahelisi lohukeisi
nimetatakse Morgaani koobasteks.

Õeldust on näha, et kõri ühes hingelööriga moodustab selle keeru-
lise muusikariista, milles wäljahingatawa õhu läbi wõnkuma hakkawad
wetruwad hääleniidid helisid sünnitawad.

Hääleniidid wõiwad oma pinewust muuta. Sellest omadusest, pine-
wamaks wõi lõdwmaks muutuda, millele igakord teatud arw wõnkusid
wastab, olenebki heli kõrgus.

Lihaste abil wõib kogu kõri oma seisukohta muuta. Peame meie
neelamise silmapilgul sõrme kõrisõlme peal, siis tunneme, kuis ta
esiteks ülespoole tõuseb ja siis jälle allapoole wajub. See on kogu kõri
täieline kohawahetus.

Hääle sünnitamine.

Hääle sünnitamise juures üleüldse ja lauluhääle sünnitamise juures
eriti oleneb sünnitawatate helide kõrgus ja osalt ka tämbr hääleniitide
pinewuse ja tiheduse määrast, häälepilu laiusest ja pikkusest, kõri enese
seisendist jne. See kõik oleneb jälle kõri krõmpsluude seisukohtade wa-
hekorra muutustest, mis omakorda jälle mitmesuguste kõrilihaste tege-
wusest oleneb, millede otsad on kinnitatud kahe isesuguse kõri krõmps-
luu külge, ehk mis üht otsapidi on kinnitatud mõne kõri krõmpsluu
külge ja teist otsapidi mõne teise organi luu külge.

Niisuguseid pea-lihaseid on 12 paari:

1) Sõrmus-kilpluu lihased	7) Kannluu ristlihased
2) Sisemised kilp-kannluu lihased	8) Kilp-keeleluu lihased
3) Wälimised " " "	9) Kilp-kurgu " "
4) Tagumis. sõrmus-kannluu " "	10) Rinna-kilpluu " "
5) Küljepeals. " " "	11) Kõrikaane-kannluu lihased
6) Kannluu põiklihased	12) Kõri-kurgu lihased

Selleks et inimese häälega heli sünnitada, on tarwis 1) et hääle-
pilu, mis rahulikis seisukorras, s. o. hingamise ajal, lahti peab olema,
kinni läheks; 2) et hääleniidid sünnitawa heli kõrgusele wastawalt

pinewile tõmbuks, ja 3) et pinewil olewad hääleniidid saaks wäljahingatawa õhu abil wõnkuma pandud.

Hääleniitide pinewile tõmbumine sünnib mitmesuguste lihaste kombinatsioonide abil. Lihastest, mis hääleniidid pinewile tõmbawad, on kõige tähtsamad sisemised kilp-kannлуу lihased. Eestpoolt on need lihased kilpkrõmpsluu labadest sünnitatud nurga, ja osalt ka kilpkrõmpsluud sõrmuskrompsluuga ühendawa kile külge kinnitatud. Sealt lähewad nende lihaste kiud tahapoole kannkrõmpsluude juure, kus nad hääleharude külge kinnituwad.

Hääldamisel kisuwad sisemised kilp-kannлуу lihased, wõi õigemini õelda, hääleniidid endid kokku. Näib, just kui peaks nad kokkukiskudes ka lühemaks muutuma, kuid kuna nende otsad on peaaegu liikumatute kilp- ja kannkrõmpsluude külge kinnitatud, siis ei saa nad seda teha, waid ainult tihenedaw ja muutuwad kõwemaks ning wõtruwamaks, s. o. omandawad niisugused omadused, ilma milledeta hääleniitide pinewus ei saaks õige olla. Sellepärast ei sünni hääle kõrgenemisel mitte hääleniitide lühenemine, waid ainult nende pinewamaks muutumine, kusjuures ka kõik teised kõri lihased wastawalt pinewile tõmbuwad, millega saawutatakse nende wastastikune wastupanewus ja täieline tasakaal.

Kui meie tahame mingisugust heli sünnitada, siis tõmbuwad häälekeeled selle heli kõrgusele wastawalt pinewile ja lähenewad oma sisemiste serwadega sirgjooneliselt üksteisele, kuid ei puuduta teineteist. Nii saab häälepilu täitsa sulatud. See on hääle sünnitamiseks tarwilik ettewalmistaw liigutus, sest sellega ühes tõmbuwad kokku ja lähenedawad üksteisele ka hääleharud ja kannkrõmpsluud, seega hingamise pilu, s. o. nende krõmpsluude wahelist ruumi sulgudes.

Selle hääleniitide pinewuse ja lähiduse tõttu ei ole hingamislihaste jõuga kopsudest wäljasurutawal õhujoal waba wäljapääsu, waid ta lööb teatud jõuga häälepealte wastu, mille järeltusel need üksteisest eemale põrkawad ja wõnkumisseisukorda satuwad.

Professor Rossbachi arwamise järele sünnib heli nii hääleniitide wõnkumisest kui ka nende wahelt läbiminewa õhujoa laenetamisest, millega on seletatawad need kolme liiki laened, mis häälele teatud wärwi annawad. Esimene liik laeneid sünnib hääleniitides. Tema määrab hääle registri ära ja laguneb kõigisse öösidesse laiali. Teine liik laeneid sünnib ainult kurguöosis ja moodustab heli puhashäälelise elemendi. Kolmas liik sünnib aga häälepaelte kohal asuwate ööside wastastikusest wakkorrast ja sünnitab hääle põhiwärwi.

Nüüd tekib küsimus: mis osa mängiwad heli sünnitamise juures Morgaani koopad?

Peab arwama, et kui loodus wäär-häälepaelad kõris just hääleniitide kohta asetab, siis ta neile, kui ka Morgaani koobastele häälesünnitamise juures wäljapaistwa osa määrab.

Wäär-häälepaelte eelmine osa on, nii kui hääleniididki, kilp-krõmpsluude labadest sündiwa nurga külge kinnitatud, ainult pisut kõrgemale, ja tagumine osa kannkrõmpsluude külge. Sellepärast ongi kõik nende liikumised hääleniitide liikumistega ühesugused ja sellepärast liiguwad nad ka hääldamise ajal, kord wajudes ja üksteisele lähenedes, siis jälle tõustes ja üksteisest kaugenedes. Hääle sünnitamise esimesel ettewalmis-

tussilmapilgul, s. o. siis, kui hääleniidid on pinewile tõmbunud ja häälepilu sulutud, tõmbuwad ka wäär-häälepaelad pinewile ja lähenewad sisemisi serwipidi üksteisele. Mida kõrgem on sünnitataw heli, s. t. mida tugewam on hääleniitide pingulolek ja mida suurem on kõigi kõriühaste kokkutõmbamine, seda suurem on wäär-häälepaelte lähenemine.

Õeldust on näha, et esimesel häälesünnitamissilmapilgul asuwad üksteisele lähendatud wäär-häälepaelad otse häälepilu kohal, nii et laenetaw õhujuga otse nende wastu põrkab ja need laiuli surub, mille tagajärjel ka need omakorda wõnkuma hakkawad, unissoonis hääleniitidele, ja seega häälelaente jõudu suurendawad.

Hääle registrid.

Iga laulja wõib kõri krõmpsluude ühe ja sellesama wahekorra juures ainult teatud hulga kindla iseloomuga helisid sünnitada. Niisugust helide rida nimetatakse hääle registriks.

Teatud heliderea kõige kõrgema helini jõudes wõib tähele panna, et kui laulja wõtab sellest weel kõrgema heli, siis sünnib tema kõris teatud muutus ja sellele wastaw muutus ka mõnede kõri kohal asuwate õõside-resonaatorite kujus. Koolimata häälte juures erineb nende helide kõlaline iseloom wõi tämbr eelmistest helidest tuntuwalt ja nad kuuluwad juba järgmise helidesalga hulka. Ilma nimetatud muutusteta kõris ja selle kohal asuwate õõside kujus oleks lauljal wõimata kõrgemat heli sünnitada. Järjekult, kui laulja sünnitab terve rea helisid kõige madalamast kõige kõrgemani, siis muutub tema kõri seis. Naistauljate juures sünnib see muutus kolm, mõnede juures isegi neli korda. Kolmandast muutusest peaks meeslauljad hoiduma, sest et siis sünnib n. n. faltset- wõi kurguhääl, mis kõlaliseltsarnane naishäälele.

Esimest neist registritest nimetatakse rinna-, teist — sega- ja kolmandat — peahääleks; meestehääle juures nimetatakse wiimast faltsetiks. Sisuliselt ei ole need nimetused muidugi mitte õiged, sest et kõik helid sünniwad kõris, ainult üks osa helisid kõlab (resoneerib) rinnaõõsist, s. o. kõrist allpool asuwast õõsist, ning teine osa jälle peast, s. o. kõrist kõrgemal asuwatest õõsistest wastu.

Selleks, et laulja saaks kõiki oma hääleulatuse piiridesse kuuluwaid helisid, kõige madalamast kunni kõige kõrgemani, ära laulda, on olemas wiis peatingimust, ja nimelt:

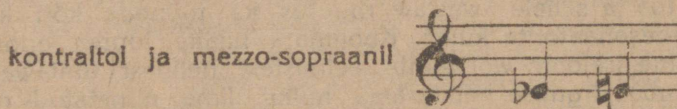
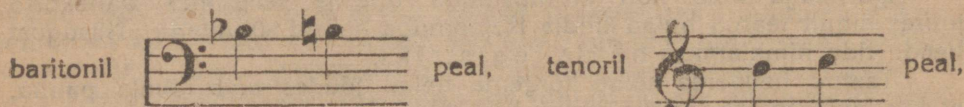
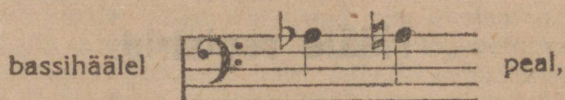
- 1) hääleniitide pinewuse muutmine,
- 2) häälepilu järkjärguline kitsendamine,
- 3) hingamispiilu sulgumine hääldamise ajal,
- 4) häälepilu järkjärguline lühendamine ja
- 5) kõri kohal asuwate õõside-resonaatorite tarwilised wahetused.

Häälesündimise akti ennast wõib teoreetiliselt kaheks silmapilguks jagada:

- 1) ettewalmistaw silmapilk, s. o. häälepilu sulgumine, ja
- 2) heli ilmumine; s. o. hääleniitide seadmine wäljahingatawa õhujoa jõul wõnkuwasse seisukorda

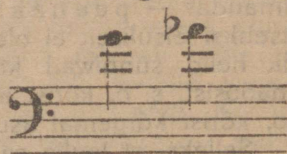
Ükskõik missugusesse registrisse sünnitataw heli ka ei kuuluks, ettewalmistawal silmapilgul peawad kõris eelnimetatud muutused ikkagi sündima. Siin on tarwis tähele panna, et õhujuga tõukab hääleniitide wastu teatud jõuga ainult heli tekkimise silmapilgu algul ja et selle joa jõud pärast seda kohe tuntawalt nõrgeneb. Wahe õhujoa jõu wahel siis, kui ta heli tekkimise algussilmapilgul hääleniitide wastu tõukab, ja siis, kui ta alatud heli jätkab, on seda suurem, mida kõrgem on sünnitataw heli. Tuleb meeles pidada, et heli sündimise esimene ja teine silmapilk sünniwad silmapilkselt ja et heliredeli järgmise heli laulmiseks peab laulja kõri mehaanikas muutus sündima.

See muutus sünnib:

Kui sellel silmapilgul kõris mingisugust muutust ei sünniks, siis ei saaks laulja nendest helidest mitte ühe heli wõrra kõrgemalt laulda.

Kuid ometi teame, et bass laulab kunni

tenor kunni

j. n. e.

Järjelikult on niisugused füsioloogilised eeltingimised olemas, mis lauljal wõimaldawad ka järgmisi kõrgemaid helisid laulda.

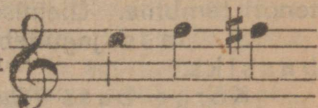
Esimesesse registrisse kuuluwate helide sünnitamisel on kurgu sisemise öösi kuju pikerik. Teise registrisse kuuluwate helide sünnitamisel ei muutu mitte ainult hääle mehaaniline külg, waid ka hääle kõlalises iseloomus on wäikest wahet tunda; ta kõlab enam selgemalt kui eelmised helid, kusjuures lauljale enesele tundub, just kui muu-

tuks hää! pealiskaudsemaks ja kõlaks enam eestpoolt. See tuleb nii kõris eneses kui ka kõrpealses piirkonnas sündivatest muutustest. Esimese registri helide juures on kurgu kuju ümarik, teise registri helide juures läheb ta aga kitsamaks ja vähenenud kõriwõlwi sisse kerkiwa kurgupurje kokkutõmbamise läbi ka pikemaks.

Teise registri piirides hää! järkjärgult kõrgendades võib sedasama tähele panna, mis häälekõrgendamiselgi esimese registri piirides, nimelt et häälepaelad ikka rohkem ja rohkem pinewile tõmbuwad ning häälepilu häälekõrgusele wastawalt järkjärgult kitseneb. On see häälepilu kitsenemine oma maksimumini jõudnud, siis võib kõri mehaanikas uut ja väga selget muutust tähele panna: häälepilu tagumine osa läheb järsku kinni, kuna lahtijääw osa tuntawalt laiemaks muutub, kui ta eelmise heli ajal oli, nii et häälepilu üleüldiselt lühemaks muutub.

Kolmanda registri piirides kõrgenedes võib märgata mitte ainult häälepilu järkjärgulist kitsenemist waid ka selle järjekindlat järkjärgulist lühenemist. Kolmanda registri mehaanika on ainult naishää!tele omane, olgugi et mõned tenorid, kes oma hääleulatuse kõige kõrgemaid helisid teise registri helidena ei saa wõtta, püüawad seda kolmanda registri mehaanika (faltseti) abil teha, kuid kuna niisugune heli kõlaliselt naishää!t meele tuletab, siis peaksid mehed selle tarwitamisest keelduma.

Kolmas register algab naishää!te juures helidest

Mõnede kõrgete sopraanihää!te kõri wõimaldab ka neljanda registri, ja seda wäikeste krõmpsluukeste abil, mis hääleniitide eesküljes asuwad ja millele külge on kinnitatud üks osa kilp-kannluu lihaste kiudest, nii et ka häälepilu esimene osa wäib sulutud saada, mille järeldusel hääleniitide wõnkuw osa ka eestpoolt lüheneb.

Kitsaks tõmbunud häälepilu sünnitab wäljaringatawale õhule tuntawa takistuse, millest see ainult teatud jõuga peab läbi tungima. See takistus peab seda suurem olema, mida kõrgem on sünnitataw heli, — teiste sõnadega, mida kõrgem on heli, seda kitsam ja lühem peab häälepilu olema. See tõendab, et häälekõrguse pea-reguleerijaks on häälepilu ja et kõigil muutustel kõrimehaanikas on ülesandeks häälepilu laiust ja pikkust wastawalt muuta.

Hää!te jaotus.

Naishää!ed.

- 1) Sopraan, mis jaguneb: a) dramaatiliseks sopraaniks, b) koloratuur-sopraaniks ja c) lüüriliseks sopraaniks.

Dramaatiline sopraan on tugew, metalline ja täiekõlaline hää!. Wähesed erandid wäljaarwatud, saab temaga harwa koloratuurisid laulda.

Koloratuur- ehk kerge-sopraan on tasasewõitu, kuid paenduw hää!, millega igasugu kaunistusi — stakkatot, trillerisi jne. kergesti laulda saab.

Lüüriline sopraan on keskmise tugewusega kuid ümarik hää. Selle sopraani omanikud saavad ka dramaatilisi osasid laulda ja wahel on neil ka hea koloratuur.

2) Mezzo-sopraan on keskmine naishää. Keskmiste nootide iseloomuga läheneb kontraltole, ülemised toonid on aga dramaatilise sopraani kõlalised, kuid enam mahlakamad.

3) Kontralto on hää, mida raske koolitada. Tal on alumised toonid wäga iseloomulised.

Meeshääled.

1) Tenor jaguneb nii kui sopraangi: a) dramaatiliseks tenoriks, b) kergeks tenoriks ja c) lüüriliseks tenoriks.

Dramaatiline tenor (*Tenore di forza*) on suur ja tugew hää, mille ülemised toonid on metallised.

Kerge tenor (*Tenore di grazia*) on nõrgapoolne hää, millega kerge koloratuurisid laulda.

Lüüriline tenor (*Mezzo carattere*) on keskmise tugewusega ja pehme tämbriga hää.

2) Bariton on keskmine meeshää. Tema tämbr on peaaasjalikult pehme ja läheneb wahel bassi, wahel jälle wastupidi dramaatilise tenori tämbrile. Ülemised toonid on wabad.

3) Bass jaguneb: a) kõrgeks bassiks ja b) madalaks bassiks.

Kõrge bass (*Basso cantante*) on pehme hää. Tämbri poolest erineb ta madalast baritonist õige wähe. Kõrged toonid on wabad, madalad aga wõrdlemisi nõrgad.

Madal bass (*Basso profundo*) on raske ja wäheliikuw hää. Ta madalad toonid on wabad, kuna ülemised rasked on, iseäranis siis, kui hää on wäljatõotamata.

Hääle ulatus.

Naishäälte ulatus on:

Koloratuur sopraanil.

Dramaatilisel sopraanil

Mezzo-sopraanil

Kontraltol

Meeshäälte ulatus on:

Tenoril

Baritonil

Bassil

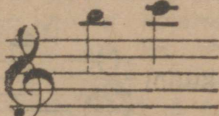
Häälte wahe oleneb 1) kõri enese suuruselt, 2) selle nurga suuruselt, mille all kilpkrompsluu labad ühinewad, 3) kõri krompsluude kõwadusest, 4) hääleniitide pikkusest, jämedusest ja laiuselt, 5) nende wetruwusest ja 6) kõripealsete öösides-resonaatorite kujust ja suuruselt.

Hääle tugewuse peale mõjub peale wäljahingatawa õhujoa jõu peasjalikult hääleniitide laius. Mida laiemad on hääleniidid, seda tugewam on hääle.

Lauluõpetuse algul on kõigepealt tarwis hääleliik kindlaks määrata, nii et õpilane ei laulaks harjutusi tenori ulatuses, kui ta bariton on, ja ümberpöördukt. See on seda tähtsam, et hääleliigi kindlaksmääramisel wäga kergesti wõib eksida, sest et paljud mezzo-sopraanid ja isegi kontraltod saawad kõige kõrgemaid dramaatilise sopraani toonisid laulda. Kuid üksiku kõrge heli wõtmise ja alalise kõrgete helide laulmise wahel on suur wahe. Kõrge häälega lauljal, kui ta oma hääle loomulikus ulatuses laulab, on kerge kõrget tooni wõtta, isegi niisugust, mis tema hääle loomuliku ulatuse piiridest kõrgem on. Laulab ta aga wahetpidamata oma hääle loomulikust ulatusest kõrgemalt, siis ei kannata tema hääleaparaadi lihased alalist tugewat pingutust wälja ja hääleorgaan wõib saada täiesti rikutud.

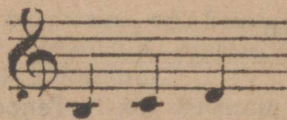
Hääleliigi kindlaksmääramise kergenduseks on olemas mõningad tundemärgid ja nimelt:

1) On madalad toonid nõrgad ja wähe kõlawad ja sagedasti isegi teise registrisse kuulwad, — on keskmised toonid nõrgad kuid kõlawad ja nimelt seda tugewamad ja kõlawamad, mida kõrgemaks nad lähewad,

— on helid ja wahel isegi kõrgemad kerged wõtta

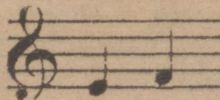
ja hääldab õpilane silpisid kõrgetel nootidel kergesti, siis on see sopraan.

2) On helid

kaunis tugewad ja kuuluvad

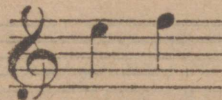
nad esimesesse registrisse, helid

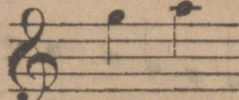
aga nõrgad ja nende

register kindluseta, keskmised toonid jälle kõlawad ja wördlemisi tuge-

wad, helid

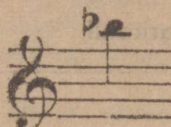

head, helid

wähem kõla-

wad ja ulatab hääl kunni

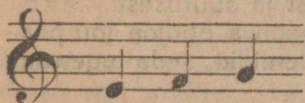
-ni, siis on see mezzo-so-

praan.

3) On helid

tugewad, helid

nõrgad, keskmised noodid head ja kõrged nõr-

gad ja vähem kõlawad, siis on see kontr-alto.

Mezzo-sopraani äramääramisel peab väga ettevaatlik oldama, et teda mitte sopraaniks pidada, sest olgugi, et mezzo-sopraan kaunis sagedasti kõrge *do* wabalt wälja wõtab, esineb ta oma koloriidiga ja kõrgete toonide iseloomuga sopraanist siiski tuntawalt.

Tenoritest on:

a) dramaatiline tenor tugew hääl, kaunis baritoni tämbriga,

wäga heade keskmiste toonidega ja ulatab sagedasti kunni

b) Kerge tenor, mille ulatus harilikult ainult

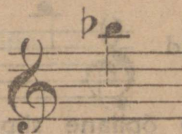

algab

ja alles

hästi kõlab. Ta ulatab kunni

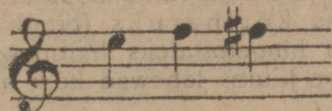

-ni, harwa

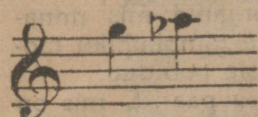
kõrgemale ja on tämbri poolest meeldiw.

c) Lüüriline tenor, mis kergetest tenoritest ainult sellega erineb, et ta tugewam on ja koloratuurisid nii kergesti ei saa sünnitada.

Tenoritel on helisid

raske seada, helisid

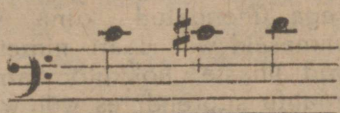

aga juba kergem. Üleüldiselt on silpide hääldamine

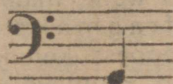
kõrgetel toonidel kerge.

Baritonil on keskmised toonid head ja madalad nõrgad. Kõige

kõlawamad on helid

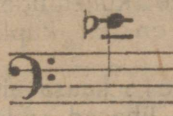

Bassil on helist

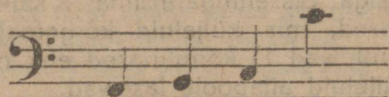
alates head madalad ja keskmised

toonid, helist

alates aga nõrgad.

Selle hääle kõige iseloomulisemateks toonideks on

Kõik need märkused ei ole mitte päris täpiseks. Hääleliigi ära-
määramisel tuleb peasjalikult hääle koloriiti tähele panna.

Hingamine.

Hea hääleseadmise ja hiljem ka hea fraseerimise esimeseks ja kõige tähtsamaks tingimiseks on õige hingamine.

Niisugune eriline tähelepanu juhtumine just hingamise peale võib paljudele imelikuna tunduda, sest et hingamine just kui sünniks vastu inimese tahtmist iseenesest. Kuid kuna heli peab laulmise juures täielikum olema ja kauem kõlama, kui kõnelemise juures, siis nõuab ta ka rohkem õhku kui ka selle kauemat kinnipidamist kopsudes. Nii muutub siis hingamine juba enam aktiivseks talituseks, missugust võimet ainult hoolsa töö ja esiharjutuste läbi võib omada.

Meie teame, et õhk peaseb nina ja suu kaudu kurku, kust ta läbi kõripilu (häälepilu) hinge-lõõri ja sealt kopsudesse tungib.

Hingelõõr on pika toru kujuline ja sünnitatud krõmpsluudest. Ta asub kaela eesosas ja ulatab rinnakoopasse. Kolmanda rinnalüli kohal haruneb ta kaheks kõriharuks (bronhiks) mis jälle omakorda paljudeks peenikesteks hingetoruks harunewad ja kopsumullikestega lõpewad. Sissehingamise juures lähewad kõik hingetorud ja kopsumullikesed õhku täis.

Kopsud on tõmbid kuhikutaolised wedruwad organid mis rinnakasti mõlemaid pooli täidawad. Rinnakast on laperguse tõmpkuhiku taoline, mille peenem ots on kaela ja laiem — kõhu poole pöördud.

Rinnakast on sünnitatud kaheteistkümnest küljeluu paarist, mis on tagantpoolt selgroo kaheteistkümmene ülemise lülga ühendatud. Seitse paari ülemisi küljeluid on destpoolt rinnaluuga ühendatud ja neid nimetatakse päris küljeluudeks. Kolm järgmist paari küljeluid on krõmpsluude abil üksteisega ühendatud, kuna wiimased kaks paari ühendamata on. Neid wiimaseid wiit paari nimetatakse wäär-küljeluudeks. Küljeluud wõiwad lihaste kokkutõmbamise jõul tõusta ning waoda, seega rinnakasti maht suurendates wõi vähendates. Rinnakasti altküljeks on kõõluste- ja lihasterikas wõlv, mida rinna ja kõhu wahelihaaks, kõhukelmeks wõi diafragmaks nimetatakse. Ta sünnitab just kui waheseina, mis rinnakoobast kõhukoopast eraldab. Kõhukelme on tugewate kiude abil selgroo, alumiste küljeluude ja rinnaluu mõukharu külge kinnitatud. Lõtwas olekus on tal kuplitaoline kuju, mille wõls ulatab rinnakasti sisse,

Kõik lihased, mis rinnakasti laienemisele kaasa aitawad, sünnitawad sissehingamislihaste salga. Kõik lihased, mis wäljahingamise juures rinnakasti üksikud osad kokku suruwad, sünnitawad wäljahingamislihaste salga. Sissehingamislihaste salka kuuluwad 1) kõhukelme ja 2) kõik lihased, mis küljeluid kõrgemale tõstawad. Wäljahingamislihaste salka kuuluwad 1) kõhulihaled ehk n. n. kõhu press ja 2) kõik lihased, mis küljeluid allapoole lasewad.

Meie peame tähelepanema, et iga lihas töötades pinewile tõmbud ja loomulikkus, s. o. rahulikkus seisukorras lõdwal on. Selleks, et rinnakast laieneks, peawad sissehingamislihased pinewile tõmbuma. Siis läheb kõhukelme, kui tähtsam sissehingamislihas, lamedaks, küljeluud tõusewad kõrgemale ja rinnakasti maht suureneb nii püst- kui ka ristloodis. Ühes sellega lõdweneb wäljahingamislihaste salk. Sellsilmapilgul hingame meie õhku sisse

On sissehingamine lõppenud, siis hakkawad sissehingamislihased lõdwenema, s. o. rahuseisukorda tagasi pöörama, selle asemel hakkawad aga wäljahingamislihased pinewile tõmbuma. Kõhukelme muutub jälle kuplitaoliseks, küljeluud waowad allapoole, rinnakasti maht wäheneb, kopsud tõmbuwad kokku ja osa õhku tuleb kopsudest wälja. Meie hingame siis wälja. Selle järele algab jälle sissehingamislihaste pinewile tõmbumine jne.

Sellest näeme meie, et rinnakasti laienemine ja kitsenemine oleneb kahest wastupidisest jõust, mis kordamisi üksteisest üle käiwad, kus juures kopsud õhku mitte omal jõul wastu ei wõta ja wälja ei saada, waid seda ainult rinnakasti lihaste abil teewad, mis selle mahtu waheldamisi suurendawad ja vähendawad. Olgugi et hingamisliigutused suu-

remalt jaolt täitsa iseselswalt sünniwad, on lihased siiski teatud mõeduni meie tahete mõju all, nii et meie igal ajal wõime hingamist mõneks sekundiks kinni pidada ehk teda kiirendada ja tugewamaks muuta. Peale selle wõime meie hingamisliigutusi üksikute lihaste salkadega, — kas ülemistega, keskmistega wõi kõhukelmega üksikult ehk jälle kõigiga korraga teha.

Hingamise ajal ei tööta kõik hingamislihased ühesuguse jõuga. Mida suurem arw neist pinewile tõmbub ja mida energilisemalt nad töötawad, seda wäsitawamaks muutub ka hingamine organismile. Waatleme meie terve inimese hingamist sell ajal, kui ta organism on rahuseisukorras, näit magamise ajal, siis näeme meie, et tal hingamisliigutused sünniwad rinnakasti alumises osas. Ta kõhu ülemine osa tõuseb kordamisi punni ja wajub jälle alla tagasi. Ühes sellega tõusewad ja wajuwad ka ta alumised ja osalt ka keskmised küljeluud. Selle juures wõime ka seda märgata, et sissehingamissilmapiilgu kestus wäljahingamissilmapiilgu omast pisut lühem on. Lauimine nõuab aga, et sissehingamine sünniks lühidalt ja wäljahingamine lauluhääle huwides jälle pikemalt. Peale selle on enne häälesünnitamast tarwis õhku kopsudes kinni pidada, s. o. ühekahe sekundi wõrra hingamist peatada.

Hingamise kunst lauluhääle sünnitamisel peab kolme ülesannet lahendama, ja nimelt:

1) et sissehingamislihaste salk sissehingamissilmapiilgul kiiresti pinewile tõmbuks;

2) et wäljahingamislihaste salk wäljahingamissilmapiilgul pikkamisi lõdweneks, ja

3) et laulja wõiks tahteliselt õhku kopsudes kinni pidada.

Selleks, et hääle saaks kõris kujuneda, on tarwis:

1) tarwilist hääleniitide pinewust,

2) tarwilist jõudu wäljahingatawale ja hääleniitide wastu tõukawale õhu joale.

Kuna hääleniidid oma pinewust sünnitatawa tooni kõrgusele wastawalt muudawad, siis peab hääleniitide pinewuse suurenemise wõi wähenemise puhul ka nende wastu tõukawa õhujoa jõud wastawalt suurenema wõi wähenema. On hääleniitide pinewilolek nõrk ja wäljahingataw õhujuga tugew, siis muutub hääle lamedaks ja surutuks, sest et kõris üleliigset õhku läbi woolab, mis hääleniitide korralikku wõnkumist takistab. On aga, ümberpöördukt, hääleniidid wäga pinewil ja õhujuga nõrk, siis ei suuda wiimane hääleniitisi wõnkuma panna ja mingisugust häält ei sünni.

Sellepärast peab laulja omale niisuguse hingamiswiisi omandama, mille juures ta, tarwilist osa õhku kopsudesse kogudes, wõiks mitte ainult hingamist kõige wäheima lihase jõukulutuse juures tarwiliselt pikendada, waid et ka hääle sünnitamise juures wäljahingatawa õhu hulk kui ka hääleniitide wastu tõukawa õhujoa jõud wastaks hääleniitide pinewusele, s. o. sünnitatawa heli kõrgusele ja tugewusele.

Lauluõpetuse seisukohast eraldatakse kolm hingamise liiki:

1) rangluu ehk n. n. ülemiste küljeluude wõi rinna hingamine,

2) külje wõi küljeluu hingamine ja

3) kõhukelme wõi n. n. kõhu-rinna hingamine.

Wiimast neist jaotatakse veel omakorda —

- a) puhas kõhukelme hingamiseks ja
- b) alumiste küljeluude-kõhukelme hingamiseks.

Kuna mul on eesmärgiks „Bologne“ wõi n. n. „Wana Itaalia“ kooli poolt põhjalikult läbitöötatud ja soowitatud alumiste küljeluude-kõhukelme hingamist kirjeldada ja seletada ning juhatust anda tema tarwitamiseks lauluhääle sünnitamisel, sest et ta wastab anatoomia ja füsioloogia andmetele, — siis peatan ma teiste hingamise liikide juures ainult lühidalt.

1) Rangлуу hingamine. Lihaste pinewile tõmbumise tagajärjel, mis üht otsapidi kaelalülide ja teist otsapidi ülemiste külje- ja labaluude külge on kinnitatud, tõuseb rangлуу hingamise ajal rinnakasti ülemine osa, s. o. rangluud, õlad, ülemised küljeluud ja rinnaluu (mis selle juures enam ettepoole kerkib), ning osalt ka neljas, viies ja kuues rinnaluu ülespoole. Alumised küljeluud wajuwad selle juures passiivselt allapoole, mille tagajärjel rinnakasti alumise osa ruum kitsamaks muutub. Selle hingamiswiisi juures saawad kopsud sissehingamise ajal justkui kistud ülespoole, kuhu nad ka kõhukelme kaasa tõmbawad. Kõhukelme järele kerkib ka sisikond ülespoole, kusjuures kõht sisse wajub. Selle hingamiswiisi juures sügawasti sissehingates tõuseb terve rinnakast ülespoole. Järgneb nüüd sissehingamisele häälesünnitamise ja järjelikult ka pikaldase wäljahingamise silmapilk, siis on wäga raske terwet seda luu- ja krõmpsluu kasti selles üleskerkinud ja laiakspaisunud seisukorras hoida, millesse ta sissehingamisel sattus. See hingamiswiis, (mida mõned lauljad veel tarwitawad) on kõige wäsitawam. Lauljad, kes nii on harjunud hingama, ei suuda wäljahingamist tarwiliselt pikendada, mille tagajärjel hääle sünnitamisel hääleniitide wastu rohkem õhku tõukab, kui tarwis, ja hääle segaseks muutub. Selle juures kitseneb rinnaku ülemine osa, mis peaks kõris sündiwale häälele pearosonaatoriks olema, ja ülemiste lihaste suur pingutus sunnib ka kaela-, kõri- ja kurgulihased enneaegsele tegewusele, mille tagajärjel kõri, milles hääleniidid asuwad, ülemäära waewatud saab. Selle järelduseks on wale intonatsioon; hääle wäsib ja kaob sagedasti hoopis ära.

2) Küljehingamine on hääleseadmisel mõningat tarwitamist leidnud, kuid ta ei ole loomulik ja sellepärast tuleks tema tarwitamise eest hoida, seda enam, et ta sügawa sissehingamise juures rangлуу hingamiseks muutub, mis teatawasti lauljale wäga kahjulik on. Selle hingamiswiisi juures sünniwad hingamisliigutused rinnakasti küljeosades, mis selle mahtu horisontaaljoones suurendawad, kusjuures 4., 5., ja 6-es küljeluud tuntawalt ülespoole tõusewad, rinnaluu mõekharu ettepoole nihkub, alumised küljeluud tahapoole wajuwad ja kõht nii kui rangлуу hingamise juureski sisse tõmbub.

Õeldust on näha, et nii rangлуу- kui ka küljehingamiswiisi juures kõht sisse tõmbub, kusjuures kõhukelme enam kumeraks muutub, kui loomulikus lõtwas seisukorras olles. Siin tuleb meelespidada, et kõhukelme läheb loomuliku rahulise hingamise juures wõlwina rinnakoopa sisse mitte sissehingamise, waid wäljahingamise ajal. Kuid eelmisi hingamiswiisisid laulmise juures tarwitades sunnitakse kõhukelmet, s. o. kõige

tähtsamat sissehingamislihast just looduse poolt määratud viisile vastu-
pidi töötama.

3) Puhas-kõhukelme hingamine on niisugune hingamis-
viis, kus meie ainuüksi kõhukelme pinewile tõmbumise abil sissehin-
game, küljeluud aga liikumata jäävad, nii et rinnakasti maht ainult
püstloodis suureneb, s. o. pikemaks muutub. See hingamisviis ei ole
lauljatele kohane, sest et laiad kõhulihased, mis üht otsapidi on kuuenda
küljeluupaari ja teist otsapidi waagna külge kinnitatud, lasewad need
küljeluud allapoole, ja suruwad nii wiisi rinnakasti peale ristloodis. Pine-
wile tõmbudes suruwad nad ka sisikonna peale ja see omakorda jälle
kõhukelme peale, mis selle tagajärjel kuplitaoliseks muutub ja rinna-
kasti mahtu ka perpendikulaarses sihis vähendab. Selle hingamiswiisi
juures ei tunne laulja häälesunnitamisel toetust, ning selles suhtes on
isegi loomuwastased külje- ja rangлуу hingamiswiisid paremad, sest et
nende juures väljahingamise ajal lõtv, kumer kõhukelme allapoole
wajub ja seega hääleniitisi üleliigse õhusurumise eest hoiab.

4) Alumiste küljeluude-kõhukelme hingamiswiis.
Rahuliku alumiste küljeluude-kõhukelme hingamiswiisi juures jääb
pea teguriks kõhukelme, kuid peale selle tõusewad ka alumised ja osalt
ka keskmised küljeluud. Väljahingamine sünnib aga passiivselt, s. o.
ilma väljahingamislihaste tegewuseta. Selle wiisi järele hingab iga terve
inimene, kui ta organism on rahuseisukorras. Sissehingamise juures
tõmbub kõhukelme enam pinewile ja surub ka sisikonna peale tugewa-
mini; alumised ja keskmised küljeluud tõusewad enam kõrgemale, kuid
kõik teised küljeluud, rinnaluu ja seda enam weel rang- ja labaluud
peawad liikumataks jääma. Selle hingamiswiisi juures laieneb rinnakast
oma aluse juurest nii püst- kui ka ristloodis. Väljahingamine sünnib aga
kõhu sirglihaste pinewile tõmbumise abil, mida küljeluud lihaste pinewile
tõmbumine täiendab. Suurendatud hingamise juures tõmbuwad ka laiad
kõhulihased pinewile.

See hingamiswiis on rangлуу- ja küljehingamisest palju parem.
Kõigepealt laieneb sügawa sissehingamise ajal rinnakast oma aluse
juurest püst- kui ka ristloodis, mille tagajärjel ta kopsudesse tarwilise osa
õhku kogub. See tuleb sellest, et rinnakast kui ka temas asuwad
kopsud tõmpkuhiku kujulised on, ja kui meie selle kuhiku alumist osa
pikendame, siis suureneb terve tema maht palju rohkem kui siis, kui
ainult ta ristjooneline läbimõet kas wõi aluse enese juurest suureneks.
Lisame aga kuhiku alumise osa piknemisele weel tema ristjoonilise
laienemise juurde, siis ei saagi rinnakasti mahutuse üleüldist suurene-
mist wõrrelda selle kuhiku keskmise ja ülemise osa mahutuse suure-
nemisega. Kuid selle hingamiswiisi paremus ei seisa nii palju wõimes
tarwilist osa õhku kopsudesse koguda, kui wõimaluses tarwitada ja
omada lauluhääle sunnitamiseks nii tarwilikku pikaldast ja ühetasast
väljahingamist.

Kuna selle hingamiswiisi juures peajasalikult rinnakasti alumine
osa laieneb, ülemine ja osalt ka keskmine aga täiesti liikumataks jää-
wad, siis on arusaadaw, et väljahingamise ajal ainult tema laienuend
osa kitsenema hakkab. Kuna pea liikumata jäewates ülemises ja osalt
ka keskmises osades hingetoruksed asuwad, siis ei muutu nende läbi-

mõet pea sugugi sisse-ega ka väljahingamise ajal. Sellel on aga sünnitatawa hääle kõla kohta määratu suur tähtsus.

Wäljahingamissilmapiilk tuleb kaheks isesuguseks järguiks jagada:

1) hääle tekkimise algus, mis väikese osa teatud jõuga kopsudest wäljatõugatud õhku tarwitab, ja

2) hääle edasikestmine, kui wäljahingamislihased hakkawad pikkamisi ja järjekindlalt pinewile tõmbuma.

Nii siis teame meie nüüd, et alumiste küljeluude-kõhukelme hingamiswiisi juures tähtsamaks wäljahingamislihaseks on kõhukelme ja selle abilisteks alumiste ja osalt ka keskmiste küljeluude lihased, s. o. et tähtsamaks teguriks hingamise kinnipidamise ja wäljahingamise pikendamise juures peab kõhukelme olema, mis wäga wetruwa lihasena hääle tekkimise silmapilgul mitte oma pinewile tõmbamise jõu, waid kopsudesse kogunenud õhu surumisel lamedamaks muutub.

Tuleb tähele panna, et hääle tarwitab oma tekkimiseks seda suuremat wäljahingamislihaste pingutust, s. o. seda suuremat õhusurumist, mida kõrgem ta on, kuid selleks tarwisminewa õhu rohkus peab olenema häälepilu laiusest. Mida suurem on häälepilu, seda suuremal hulgal tuleb temast pärast hääle tekkimise silmapilku õhku läbi, ja wastupidi. Kuid lauljal ei ole wõimalust õhu rohkust häälepilu laiuse kohaselt tahteliselt reguleerida, waid see sünnib mittetahteliselt kõhukelme ja kõhulihaste ühistegewusel, sest et kõhukelme suurendab oma wajumisega hääletekkimise silmapilgul rinnakoopa suurust ja wähendab sellega õhu surumist hääleniitide peale. Ei oleks seda õhusurumise wähenemist mitte, siis takistaks häälepilu wastu tõukaw üleliigne õhk hääleniitide korralikku wõnkumist. Häälesünnitamise ajal ei tohi wägisi aidata kõhulihastel pinewile tõmbuda, — kõhu sissewajumine peab iseenesest sündima. Siinjuures tuleb silmas pidada, et sissehingamine liig tugewasti ei sünniks, sest siis ei saaks üleliigselt pinewile tõmbunud kõhukelme hääletekkimise silmapilgul enam tarwiliselt lamedamaks muutuda ja üleliigset õhusurumist oma peale wõtta.

Kõigist öeldust on näha, et kirjeldatud hingamiswiisi tarvitamine laulmise juures nõuab süstemaatilist harjutamist, kuigi see esimesel pilgul üleliigsena tundub, sest et see hingamiswiis loomulik, s. o. niisugune on, kuis iga terve inimene siis hingab, kui ta organism rahuseisukorras asub. Kuid siin ei tohi unustada, et lauluhääl nõuab palju suuremat õhu kogunemist kopsudesse kui kõnehääl, — et peab oskama õhku kopsudes kinni pidada ja et hingamislihased peawad harjuma kopsu kogunenud õhuhulga üle walitsema, et wäljahingamine sünniks lauluhääle huwides pikkamisi ja ühetasaselt. Laulja peab oskama oma hingamislihaste üle nii walitseda, et kõik nende talitused laulmise juures ei oleks enam mittetahtelised. Kõhukelmet ja teisi sissehingamislihaseid pikkamisi lõdwenema õpetades õpetame meie ühes sellega ka wäljahingamislihaseid pikkamisi pinewile tõmbuma ja seega wäljahingamist pikendama. See pikendatud ja ühetasane wäljahingamine laulmise ajal on ilusa lauluhääle tähtsamaks tingimuseks.

Seda hingamiswiisi tundis n. n. „Suur Bologne kool“, kes seda juba XVI aastasajast alates läbitöötama hakkas, mitte teaduslikult waid puhas-tegeliselt, ja kes XVIII a. s. lõpul ning XIX a. s. algul nii palju kuulsaid

lauuljaid ilma saatis. Peapõhjus, mis pärast seda hingamisviisi teaduslikult ei uuritud, seisab selles, et mitte ühel õpetatud anatoomil-füsioloogil ei olnud juhust laulukunsti õieti äraõppida, kuna jälle kuulsatel lauljatel, kes pärastpoole lauluõpetajateks olid, oma hääleriista anatoomiast ja füsioloogiast mingisugust ettekujutust ei olnud. Nad teadsid, et hääle puhtus ja ilu oleneb heast hingamisest, kuid milles see viimane seisab, ei mõistnud nad seletada. „Suure Bologne“ n. n. „Wana Itaalia kooli“ jälgijad — Manfredini, Konkone, Abt ja Fr. Lamperti seletasid tunnet, mis lauluhääle sünnitamise juures olemas, nii: „sissehingamise juures laieneb rinnakasti alumine osa nii püst- kui ka ristloodis, kuna ta ülemine osa liikumataks jääb. Ühes sellega läheb kõht, eriti selle ülemine osa, punni. On juba kopsud tarviliselt õhuga täidetud, siis tuleb hingamine sekundi või paari võrra kinni pidada. Kui häält sünnitatakse, (s. o. väljahingamissilmapiilgu algul), siis wajub kõht esimesel silmapilgul labaluude kohalt pisut alla ja alumised küljeluud tõmbuvad kokku, kusjuures küljeluude alune piirkond laieneb ja meie kõhu keskosas tõuget ettepoole tunneme. Kõik need liigutused sünnivad silmapilkselt. Kui siis hääle edasi kestab, siis hakkab see koht, kus meie tõuget tundsiime, pikkamisi sisse wajuma. Kõhu sissewajumine kestab senni, kui kopsudest on kõik tarvitada olew õhk wäija tulnud.“ *)

Mehaanilised harjutused.

Alumiste küljeluude-kõhukelme hingamisviisi täiendamiseks tarvilikud mehaanilised harjutused peawad kolm ülesannet lahendama, nimelt:

- 1) et kiire sissehingamise juures rinnakast niipalju laienuks, et sinna tarviline osa õhku ära mahuks;
- 2) et meie tarwiduse korral mõistaksime hingamist 2—3 sekundi võrra kinni pidada, ja
- 3) et väljahingamise juures õhk kopsudest pikkamisi ja ühetasalt ning suurema või vähema jõuga wälja tuleks.

Esimese punkti täitmiseks tuleb järgmist mehaanilist harjutust teha: õhk tuleb võimalikult pikkamisi sissehingata ja seal juures tähelepanna, et rinnakasti alumine osa nii püst- kui ka ristloodis laienuks ning rinnaluud, õlad, labaluud ja ülemised küljeluud liikumataks jääks. Sealjuures on tunda, et rinnaluude alune piirkond paisub ja kõht punni tõuseb. On tunda, et kopsud on juba õhuga tarviliselt täidetud, siis tuleb hinge kinni pidada, sealjuures selle järele walwates, et eespool nimetatud tunnemärgid — kõhu punnisolek ja küljeluude aluse piirkonna paisumine — ei muutuks, ja siis õhk pikkamisi wälja lasta. Kuid kunagi ei ole tarwis

*) Kirjeldatud hingamisviisi tarvitamisest lauluhääle sünnitamiseks luges Peetrilinna Wokaal Seltsi esimees prof. Sonki, kelle õpilaseks ma olin, 10. oktoobril 1908 a. Peetrilinna arstide-ortolaringoloogide seltsis, niisama ka füsioloogia professorile ja akadeemikusele würst J. R. Tarhanowile ja Arstiteaduse Akadeemia anatoomia professorile J. E. Schawlowksile, kus ta loeng anatoomia ja füsioloogia seisukohast täielise heakskiitmise osaliseks sai.

üleliiga palju õhku sissehingata. Tarwilik on ka, et kopsude mahutuse laienemine ja suurenemine sünniks järkjärgult. Teeb õpilane seda harjutust süstemaatiliselt, siis annab see juba mõne päewa jooksul häid tagajärgi ja ta rinnakasti alumine osa hakkab palju rohkem laienema kui enne.

Selle järele võib juba väljahingamise pikendamise harjutuste peale üle minna. Selle juures peab keha igasugusest pitsitusest waba olema. See maksab eriti naisterahwaste kohta, kes korsetti kannawad.

Wäljahingamise pikendamise harjutamiseks tarwitatakse järgmist harjutust: Pärast sissehingamist ja õhu kinnipidamist 2—3 sekundi wõrra tuleb pikkamisi wäljahingama hakata, püüdes sealjuures küljeluude alust piirkonda wõimalikult sellessamas seisukorras pidada, milles ta hinge kinnipidamise ajal oli. Wäljahingamise algul peab kõhu ülemises osas, s. o. labaluu all, wäike wajumine sündima ja ühes sellega peawad ka alumised küljeluud pisut wajuma, — kõhu alumine osa peab aga liikumataks jääma. Ühe-kahe sekundi pärast märkame, et labaluu aluse ja alumiste küljeluude wajumine seisma jääb, selle asemel aga keskmine ja hiljem ka alumine osa kõhtu pikkamisi ja järkjärgult wajuma hakkab. See kestab senni, kui wäljahingamine lõpeb.

Et kergem oleks pikkamisi wäljahingata, selleks soowitatakse järgmiselt talitada: wäljahingamise algul öelda sosinal „ti“, seda õige pisut awatud suuga tehes, et õhk ainult hammaste ja keeleotsa wahelt läbi pääseks. Sellega sünnitame meie wäljahingatawale õhule wäikese takistuse. Selle silbi häälendamise algul algab labaluu aluse wajumine jne., nii kui juba seletatud. Selle wajumise silmapilgust alates peame meie wöökohal justkui surumist tundma, s. o. tundma justkui toeneks kõhukelme sisikonna peale. See tuleb sellest, et laulja ei saa teadliselt hääle tekkimiseks tarwilikku õhuhulka reguleerida ja, kuna lihased, mis küljeluid wajuda lasewad, tugewamini töötawad kui waja, siis wajutab kopsudesse kogunenud ja kokkusurutud õhk kõhukelme peale, — wiimane muutub mehaanilisel teel lamedamaks ja wõtab üleliigse õhu oma peale. Seda kõhukelme peale surumist tunnemegi meie.

Seda teist harjutust tuleb siis tegema hakata, kui esimene juba õpilasel selge. Harjutust soowitatakse süstemaatiliselt 3—4 korda päewas teha, kuid mitte üle wiie minuti korruga. Seda tuleb seistes teha. Rind tuleb pisut ettepoole ja õlad tahapoole hoida ning wöokoht igasugusest pitsitusest wabastada.

Mõned on arwamisel, et naisterahwad ei saa alumiste küljeluude-kõhukelme hingamiswiisi järele hingata ja et neil juba loodusest ainult ülemine ja osalt keskmine osa rinnakastist saab laieneda. See on suur wiga, milles on kerge tõestuda, tähelepannes niisuguse naisterahwa hingamist, kes kunagi pole korsetti kannud. Niisuguse naisterahwa juures sünniwad hingamisliigutused ainult rinnakasti alumises osas, s. o. tema hingamiswiisi ei erine meesterahwa omast sugugi. Mõlematsugu lapsed hingawad ühe ja sellesama wiisi järele. Mispärast siis täiskaswanute hingamise wahe peab olema? Tõsi küll, — naisterahwad, kes endid korsetiga kõwasti kinni nõoriwad, mis nende rinnakasti alumise ja keskmise osa liikumist takistab, peawad „olude sunnil“ kopsude ülemise osaga hingama, kuid see on ainult terve organismi peale wäga halwasti mõjuw.

harjumus. Soowitan kõigile naisterahwastele korseti kandmist järele jätta, sest esiteks takistab see korralikku hingamist ja teiseks muudawad sise- mised orgaanid alalise rõhumise tagajärjel oma seisendit. Maks, põrn ja neerud wahetawad seisukohti, maos sünniwad patoloogilised muutused ja ta läheb pikemaks ning wajub allapoole. Tekib werewaesus ja teised naistesoole omased haigused. Maks kerkib kõrgemale ja surub niiwiisi kõhukelme peale altpoolt, mille tagajärjel see ei saa wäljahingamise ajal pinewile tõmbuda. Peale selle wäheneb siis, kui maks on kõhukelme wõlwi kerkinud, ka rinnakasti ruum, kus kopsud, süda ja suured weresooned asuwad. Alaline rõhumine südame ja weresoonte peale takistab nende korralikku tegewust. Selle tagajärjel seisab kopsude alumine osa peaaegu täiesti ilma tegewuseta, kuna ülemine osa, ülemääraselt töötab, mida iseäranis laulmise juures wõib tähele panna. Lauljannad hingawad siis rangлуу hingamiswiisi järele, mis häälele wäga kahjulik.

Hääleseadmise algul ei pea õpilane mitte arwama, et laulmine rohkem õhku tarwitab kui kõnelemine. Ta peab oma kopsusid mehaaniliste harjutuste abil arendama, harjutades aegapidi rinnakasti lihaseid selle mahtu suurendama ja wõimalikult rohkem hingamist pikendama ning kopsusid õhku kokkuhoidma. Harilikult hingab õpilane, kui ta tahab kopsudesse rohkem õhku koguda, raskelt, kuid kuna tema rinnakasti lihased nii suure laienemisega weel ei ole harjunud, siis ei suuda ta wäljahingamist tarwiliselt pikendada ja häälepaelte wastu tõukab palju tugewam õhujuga kui see lauluhääle sünnitamiseks tarwilik, — hääleniidid tõmbuwad pinewamale, kui see loomulik, ja toon muutub tremoleeri- waks. Laulmise eel tuleb pikkamisi ja lahtise suuga hingata ja sisse- hingataw õhk tuleb kõige enne kõwa suulae wastu ülemiste hammaste taha juhtida. Niisuguse sissehingamise juures ei kuiwa kurk sugugi.

Lauljate juures wõib kahesugust hingamist tähele panna: täishinga- mine, mis iga lause algul rahulikult ja pikkamisi sünnib, ja n. n. pool- hingamine, mis justkui täishingamise täienduseks on. Poolhingamine peab wõimalikult kiiresti ja kuulajatele tähelepanemataalt sündima, kuid tarwitada tuleb teda ainult siis, kui kopsudes on weel wäikene tagawara õhku, sest ainult siis jätkub temast.

Hääle tämbr. Resonaatorid. Kõri seis. Hääle seadmine.

Kõik akustika seadused maksawad ka lauluhääle kohta. Wälja- hingatawa õhu jõul liikuma pandud hääleniidid sünnitawad põhitoonist ja harmoonilistest ülemtoonidest (obertonidest) koosseiswa liitheli. Kuid see hääle oleks liiga nõrk, kui meie organismis ei oleks rinnakoobast, kurku, nina-kurgukoobast, suu õõsi jne., millede peale hääle suhtes kui õõside-resonaatorite peale wõib waadata. Iga niisugune õõs wõib isesuguselt häälestatud (hääldeseatud) olla. On nad niiwiisi häälesta- tud, et nad harmoonilisi ülemtoonisid kõwendawad, siis on hääle tämbr meeldiw, — kõwendawad nad aga dissonantsid, siis on hääle tämbr

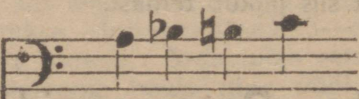
mittemeeldiw. Järjekult oleneb hääle tämbr öösdest-resonaatoritest, — nende omadustest, kujust, seisukohtade wahekorrrast ja harmoonilisest suhtumisest põhitoonile. Kõrist madalamal asuwad öösid suurendawad hääle tugewust ilma et nad tämbri peale mõjuks, — kõrist kõrgemal asuwad öösid — kurk, suu, nina-kurgukoobas, nina öös — moodustawad aga resonatori, millest hääle tämbr just olenebki. Sellest on näha, et ilusa lauluhääle sünnitamiseks on häälepaelttest üksi wähe, ja et selleks ka öösid-resonaatorid wastawalt head peawad olema.

Hääle tämbri peale awaldawad mõju kaht seltsi tingimused: a) lalised, indiuiduaalsed, milledest juba eespool räägitud, ja muutuwad, mis olenewad hääletoru pikkusest ja laiuusest. Järjekult, kui hääle mittemeeldiw tämbr esimest seltsi tingimustest, s. o. resonatorite kujust ja mahust oleneb, siis on ta parandamatu, — oleneb ta aga teistseltsi tingimustest, siis on sellekohaste hääleliste kui ka mehaaniliste harjutuste abil wõimalik kõri ja resonatorite wahekorda suuremat kokkukõla saawutada, s. o. saawutada, et nad enam harmooniliselt oleks häälestatud (hääldeseatud), — siis kaotab hääle oma terawuse ja paraneb.

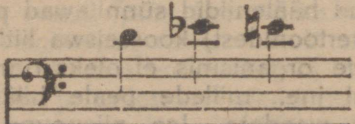
Kõri seisu hääldamise ajal waadeldes näeme, et siis kui hääles on ülemõjus tume tämbr, wajub kõri loomulikust seisukohast hulga madalamale, — on aga ülemõjus selge tämbr, siis seisab kõri kõrgemal kui tumeda tämbriaga hääle ajal. Kui tenori, baritoni wõi bassilaulja, kelle hääle on õieti seatud, laulab heliredelit oma hääleulatuse piirides, siis on esimese registri esimeste madalamate toonide ajal selge tämbr ülemõjus ja kõri wajub õige pisut loomulikust seisukohast madalamale. Heliredeli astmeidpidi kõrgemale liikudes läheb tämbr järkjärgult ümmargusemaks, kusjuures kõri enam ettepoole nihkub, madalamale aga ei waju. See

on esimene salk helisid. Alates helidest wajub kõri

järsku allapoole ja hääles saab ülemõjule tume tämbr. See on teine

salk helisid. Alates helidest kui juba teise

registri helid algawad, pääseb jälle selge tämbr ülemõjule, kusjuures kõri pisut kõrgemale kerkib, kuid ikkagi madalamale jääb, kui esimese helide salga juures. See rida helisid sünnitab kolmanda salga. Alates

helidest s. o. siis, kui sünniwad kinnised

helid, on jälle tume tämbr ülemõjus ja kõri wajub uuesti, seekord weel madalamale kui teise helidesalga juures. Need helid kuuluwad neljan-

dasse salka. Ja alates helidest

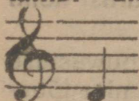

läheb hääl uuesti

selgemaks ning kõri tõuseb kõrgemale, kui ta neljanda helidesalga juures oli, kuid ta peab siiski oma loomulikust seisukohast madalamale jääma.

Õeldust on näha, et meeshäätel on alumises registris kaks ja keskmises kolm helidesalka.

Kõik see, mis siin mehe kõri seisu kohta öeldud, maksab ka naishääle kahe esimese registri helide kohta, ainult need muutused sünnivad teiste toonide peal. Esimese registri kõige madalamate helide juures on selge tämbr ülemõjus ja sünnitab esimese helide salga. Alates helist

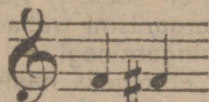

ehk

on tume tämbr ülemõjus, s. o. algavad

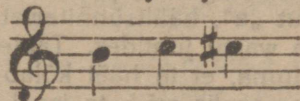
teise salga helid. Helidest

algavad juba teise registrisse

kuuluvad helid. Neil on jälle selge tämbr ülemõjus ja nad sünnitavad

kolmanda helidesalga. Alates helidest

on uuesti

tume tämbr ülemõjus. See on neljas salk. Helidest

on jälle selge tämbr ülemõjus. See on viies helidesalk, kuhu juba kõik kõrgemad helid kuuluvad.

Kõik seatud hääles märgatawad helidesalgad olenewad nii kõri seisust kui ka kõigist wastawatest muutustest, mis kõrpealsetes öösides-resonaatorites sünniwad.

Üleüldiselt seisab hääle seadmine selles, et lauluhääle sünnitamisel kõrwaldada kõik hääletorus olewad takistused ning hääletoru seinad niisugusesse seisukorda seada, kus kõik öösides-resonaatorid saaks hääle ilu suurendada. Hääletoru peab olema niisugusesse seisukorda seatud, et õhujuga saaks wabalt edasi liikuda ja ülemiste lõikhambaste kohal kõwa suulae wastu põrkaks. Ainult siis omab toon kõige ilusama hääle omadused.

Suu ja huuled peawad sünnitama owaali, s. o. seaduma justkui naeratusseks, kusjuures ülemised lõikhambad peawad pooleldi nähtawale tulema. Siin tuleb tähele panna, et siis, kui huulte owaal enam püstloodis seisab, sünnib tumeda tämbriga hääl, — awatakse aga suu enam laiuti, s. o. ristloodis, siis sünnib enam selgema tämbriga hääl. Üleüldiselt peab suu awamine iga laulja individuaalsete iseäralduste kohaselt sündima, sest kõige wäiksemalgi kõrwalkaldumisel sellest on määratu suur mõju hääle ilu peale. Suu peab juba enne hääle sünnitamist

tarvilise kuju wõtma, sest suu awamine hääle tekkimisega ühel ajal mõjub halvasti häälewäärtuse peale. Õpilane ei tohi unustada, et ilusa tooni peatingimiseks on suu seis. Hääliku „a“ hääldamisel peab keel suus horisontaalselt (lapiti) seisma ja otsaga alumiste lõikhammaste kohal igeme vastu puutama. Paljud õpilased ei pane selle peale tarwulist rõhku. Kui hääle sünnitamise ajal keel niimoodi üles tõuseb, et ta looga sünnitab, mille kumerus on suukoopa poole pöördud, ehk jälle pära juurest kühmu tõmbub, siis muutub hääle n. n. kurgu- wõi nina- hääleks. Kui keel soowitawat seisendit isenesest ei wõta, siis tuleb teda algusest peale harjutuste ajal luust pulgakesega kinni hoida ja seda senni teha, kui ta ise täiesti liikumatuks muutub. Keele seisul on seda suurem tähtsus, et ta, asudes suus,—selles tähtsamal resonaatoris,—hääle tämbri peale mõjub, sest et keel on kõriga ühenduses ja jälgib sellepärast kõiki selle liigutusi.

Alumine lõualuu peab olema täiesti waba ja ilma loomuwastase lihaste pingutuseta. Üleüldse on keele ja huulte õige seis, alumise lõualuu waba liikumine ja terve organismi wabadus õigeks hääle seadmiseks niisama tarwilikud, kui õige hingaminegi.

Eespool oli juba öeldud, et õigeks hääle sünnitamiseks on tarwis: awada suu justkui naeratusele, hingata pikkamisi, õhku rinnakasti alusesse osasse kogudes, pidada hing 1—2 sekundi wõrra kinni ja hääldada häälikut „a“, häälsünnitawat õhujuga ülemiste lõikhammaste kohta kõwa suulae vastu juhtides. Täidetakse kõiki seda täpisealt, siis peab lauljale tunduma, et ta hääle kõlab peenelt, justkui tuleks ta ühest punktist, ja suures saalis wõib ta isegi märgata, kuidas ta hääle saali resonansiga kokku sulab.

Harjutusi soowitatakse laulda mitte lameda ümmarguse häälik „a“ peal, kuigi pean tähendama, et igal häälel on omad eriomadused, mispärast õpetaja ise peab selgusele jõudma kumb häälik teatud häälele kõige rohkem wastab. N. n. kurgu- ehk ninahäälega inimeste juures tuleb tarwitada silpisi „ja“, „na“, „do“, „me“ ja wahel ka „mdo“.

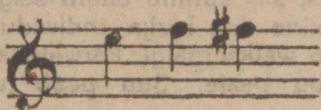
Hingata soowitatakse läbi suu, sest et läbi nina hingates peab laulja enne, kui hääle sünnitada, kaht asja täitma: 1) hingama ja 2) suu awama. Kõik see nõuaks aga wõrdlemisi palju aega, pealegi kus sissehingamine laulmise juures wõimalikult lühidalt peab sündima, eriti poolhingamise juures. Läbi nina hingata wõib ainult harjutuste laulmisel, kuid kui kiire tempos sõnadega laulda, siis on wõimata nimetatud kaht talitust ühel ajal täita.

Hääle seadmisel on kõige raskemateks hetkedeks:

sopraanile,
mezzo-sopraanile
ja kontr-altole

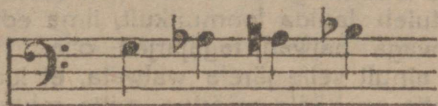
tenorile

baritonile

ja bassile

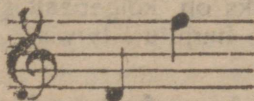
Tagajärjekas lauluõppimine.

Keha seis peab laulmise juures waba ja loomulik olema, sest see on rahuliku hingamise tähtsamaks tingimuseks. Pea tuleb keskmiselt hoida, rind weidi ettepoole ajada ja ühe jala peale toeneda, mis pisut ettepoole olgu seatud. Wokaliiside laulmisel (laulmisel ilma noodinimede nimetamata) peawad suu ja huuled wõimalikult liikumatud olema, sest et suu seisendi muutmisega ka hääle koloriit (kõlaline wärw) muutub. Minult kõige kõrgemate toonide ajal peab suu rohkem awanema. Ei ole tarwis nägu moonutada (grimassisid teha) ja otsaesist kortsutada. Käsa on kasulik seljataga pidada, sest et see hääle peale halwasti mõjuwat rangluu-hingamist takistab.

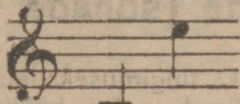
Hääle wäljatõotamisel tuleb pearõhku keskmiste nootide peale panna et mitte omada neid puudusi, mis lauljate juures kõige sagedamini ette tulewad, — nimelt on neil ülemised toonid head, aga keskmised puuduwad pea täiesti. On tarwis meelepidada, et kõige sagedamini tuleb keskmisi toonisi laulda, kuna ülemised ainult efekti sünnitamiseks tarwis lähewad. On tõeasi, et siis kui keskmised toonid harjutamise tagajärjel tugewamaks ja ümmargusemaks muutuwad, lähewad need omadused ka kõrgete toonide peale üle, olgugi, et neid süstemaatiliselt ei arendata.

Õieti peawad üksikud hääled järgmise ulatuse piirides harjutama:

Sopraan ja tenor

mezzo-sopraan

bariton

ja

bass

Õpilase edasijõudmise kohaselt võib seda ulatust laiendada, peaaegjalikult heliredelites, mida tuleb laulda „à tempo“.

Kõige suuremaks weaks hääle arendamisel on wokaliiside, solfedshiode ja operi palakeste sagedane wahetamine. Mitte harjutuste rohkus, waid nende wäärtus ja ettekande wiis teewad lauljaks.

Harjutusi tuleb laulda loomulikult, ilma edwistuseta, sest sellel wiimasele wõiwad wäga halwad tagajärjed olla. Häält tuleb anda wähero kui teda on, ja ainult selle järele walwata, et iga toon põhjeneks hingamise peal. Tähtis on hääle wäärtus, mitte rohkus.

Tämbri puudused.

Kõik tämbri puudused on kokkuwõttes järgmised: otsaesise, suulae, nina, kurgu, hammaste ja wärisew tämbri. Kõiki puudusi, mis tulewad ebaõigest hingamisest, on kerge seega parandada, et sellekohaste eri-harjutustega neid tekitawad põhjused kõrwaldatakse. Kõige raskem on parandada otsaesise häält, s. o. niisugust, kus häält tundub otsaesise koopas kõlawat. Tuleb see puudus walest hääle juhtimisest, siis on sellekohaste harjutuste abil wõimalik wiga parandada, õpetades lauljat õieti hingama ja häältõnnitawat õhujuga sinna juhtima, kus tarwis. See käib ka suulae-, nina- ja kurguhääle kohta.

Häälewärisemine tuleb: sellest, et ei mõisteta wäljahingamise ajal õhku kinni pidada, mille tagajärjel see ebatasaselt wälja tuleb; kurgunibu wärisemisest, hääle üleliiga waewamisest, kõrgete toonidega edwistamisest jne. Kõriilihased wäsiwad selle tagajärjel ära ja kaotawad oma weturuse ning hääli hakkab wärisema. See puudus tuleb harilikult nende juures ette, kes laulmise juures rinnakasti ülemise osaga hingawad, õlasid ja labaluid tõstawad jne., kusjuures hingamine ei saa korralikult ülewalhoitud. Kaela-, kõri- ja kurgulihased on loomuwastaselt pinewil, häält tundub lauljale mitte küllalt tugewana, ja sellest tuleb siis esiteks hääle moonutamine ja hiljem ka wärisemine. Selle kõige tähtsama puuduse kõrwaldamiseks on kõigepealt mõnekuulist puhkust ja siis süstemaatilisi hingamise harjutusi tarwis.

Häälimine (sõnade wäljarääkimine).

Üheks tähtsamaks tingimuseks lauljale, kes tahab tagajärjerikkalt esineda, on üksikute sõnade selge häälimine laulmise juures. Kui harwa leidub lauljaid, kes sõnu selgelt hääliwad! Segane häälimine tuleb sellest, et harjutamise juures selle peale rõhku ei panda. Wahel ei tea seda isegi need lauljad, kes wõiks selgelt häälida, waid arwawad, et nad mõne hääliku muutmisega wõi umbhääliku segase häälimisega oma hääle jõudu ja kõlawust suurendawad. Sellel arwamisel puudub iga-sugune alus, — koguni wastupidi: mida selgem on häälimine, seda kõlawam ja kergem on sõnnitataw toon. Selguseta häälimine on üks suurematest puudustest. Mis kasu on isegi heast fraseerimisest, kui kuulaja ei

see lauldud lause sõnadest aru. Ja julgesti võib öelda, et laulja, kel on keskmise tugewusega hääl, kuid kes selgelt sõnu häälib ja hästi fraseerib, palju hiilgawamat karjääri teeb, kui see, kel küll tugew hääl, kuid sõnu halvasti häälib. Prof. Sonki ütleb: „Tahame meie ainult helisid kuulata, siis on selleks mänguriistad olemas, — inimese hääl aga seisab neist just sellepärast kõrgemal, et ta ühes helidega meid ka nende tähendusega tutvustab.“

Fraserimine.

Fraserimise peatingimuseks on ettekannetawa helitöö põhjalik mõistmine. Ühte ja sedasama lauset võib laulda mitmet moodi, olenedes selle individuaalsest mõistmisest, ja iga kord võib lause hästi kõlada. Õpilasele võib ainult juhatust anda, kuis teda ette kanda, kuid kui ta ei tungi selle mõttesse, siis kujuneb see ainult lihtsaks järeloomamiseks. Siin on õpetaja osa teise plaani peal.

Fraserimine nõuab kõige selgemat häälimist. Näo ja eriti silmade ilme peab wastawa efekti kohane olema, s. o. et seal, kus laulja armastusest, eneseohwerdamisest jne. räägib, ta nägu kurjust või mõrudust ei lmutaks, ja ümberpöördukt, et wihaste ja irooniliste sõnade juures ta nägu mõttetuks ei naerataks. Selle juures peab ka hääle koloriit lauleta-watele sõnadele wastama. Wäga kasulik on sagedasti häid kunstnikka kuulata, — nendelt võib paljugi õppida. Kuid neilt võib omada ainult seda, mis õpplja individuaalsetele omadustele ja häälele teatud mõeduni wastab. Kunagi ei tohi teistele pimesi järele almata, waid tuleb luua oma wõimistele ja temperamendile wastaw omapärane stiil.

Harjutuste kohta.

Tegelikka harjutusi võib kahte iseseiswasse osasse jagada; 1) algharjutused ja 2) hääle seadmise ja arendamise harjutused.

Algharjutused. Kuna õpilane ei mõista alguses oma hingamise üle walitseda, siis tuleb algharjutusi *à tempo* laulda, lastes iga heli rõhutada. Need harjutused, mis neljast kunni kuue kuuni peawad kestma, harjutawad õpilast aegapidi oma hingamise ja hääleorganide lihaste üle walitsema. Harjub õpilane juba pisut hingamist ülewal pidama, siis võib juba hääleseadmise harjutuste juurde asuda. Heliredelite laulmisel on esimene heli selle aluseks, ja sellepärast oleneb see täielikult nimetatud tooni seadmisest.

Mis solfedshiodesse ja wokaliisidesse puutub, siis tuleb neist kõige paremateks pidada Kankoni, Krestsentiini, Lamperti, Abti ja mõnesid Markeesi kokkuseatuid.

Järeلسõna.

Jgaühele, kel on wähegi häält, näib et lauljaks või isegi kunstnikuks saamiseks on lühikeseajalistest harjutustest küllalt, ja selle mõttega hakkawad nad eriõpetaja käest tundisid wõtma. Ja siis, püüdes wõimali-

kult rutem sihile saada, laulab ta sagedasti õpetaja nõuannete vastu, karjub, moonutab häält jne., olles arwamisel, et ta oma hääle koolitamist saab seda rutem lõpule wiia, mida rohkem ja tugewamini ta laulab. Sellepärast tuleb igaühel, kel on looduse poolt häälematerjaali ja annet antud, kindlasti meelespidada, et kõri ei ole mitte mõni elutu mänguriist ja et tema lihased ning paelad peawad aegamisi harjuma töötama. Ei ole wähe häälesid selle lihtsa põhjuse pärast hukka saanud, et õpilane oma hääleorganisid õppimise ajal üleliiga wäsitas, selle asemel, et aegapidi suuremat paenduwust omandada.

Õppimise algul on kõige parem mitte üle pooltunni korraga laulda, seal juures iga kümne minuti tagant hinge tagasi tõmmates. Ärawaewatud hääle kaotab oma loomuliku tämbri ja wärskuse jäädawalt ja ükski kool ei suuda neid omadusi temale tagasi anda. Peab laulma, mitte kisendama. Kisendamine on laulu waenlane.

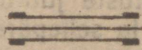
Lauljale on tarwilik korralik eluwiis, kui ta tahab, et ta hääle kestwalt heaks jääks. Igasugused liialdused, mis organismile kahjulikud, mõjuwad seda kahjulikumalt hääle peale. Üleüldise haigluse korral ei ole tarwis laulda, olgugi, et hääle organid loomulikuis seisukorras on. Sellepärast ei tohi naislauljad teatud ajajärgul igas kuus, mõne päewa kestel mitte laulda, wastasel puhul kaotab hääle warsti oma wärskuse ja kõlawuse.

Lüüriliste hääle peale mõjub iseäranis halwasti tugew-dramaatiliste osade laulmine. Hääle wäsib sellest wäga ära ja kaotab oma pehmuse ja flu, kuna need omadused siis, kui laulja oma repertuaari juurde jääks, wäga hästi wõiksid alalhoiduda.

Enne õppimise täielise kursuse lõpetamist ei tohi kunagi lawal esineda, sest et enneaegne esinemine rahwa ees wõib laulja tulewiku peale wäga halwasti mõjuda. Esimene mulje, mis kunstniku esinemisest publikumile jääb, on tema tulewase tegewuse tagatiseks, sellepärast on arusaadaw, et see mulje hea peab olema.

Prof. Sonki ütles ikka oma õpilastele: „esimese debüüdi jaoks ei ole raske teatrit leida, kuid juhtumisel, kui see edukas ei ole, on juba teist raske leida“.

Siin on kohane Itaali rahwa sõna meelespidada; „*Chi va piano, va sano*“, mis tähendab: „kes liigub tasa, see jõuab ka edasi“.

Järeldused

Õpetaja, kes on wähegi päri õppimise ja laulmise wõlga, peaks kogu oma tegevuse suunama sellele, et õpilane saaks hääleorganid õigesti kasutada ja hääle kestwalt heaks jääks. Selleks peab õpetaja hääleorganid õigesti tundma ja õpetama, et õpilane saaks hääleorganid õigesti kasutada ja hääle kestwalt heaks jääks.

Sisu.

	Lhk.
Sissejuhatus	5
Kõri	5
Hääle sünnitamine	7
Hääle registrid.	9
Häälte jaotus	11
Hääle ulatus	12
Hingamine	15
Mehaanilised harjutused	21
Hääle tämbr. Resonaatorid. Kõri seis. Hääle seadmine	23
Tagajärjekas lauluõppimine	27
Tämbri puudused.	28
Häälimine (sõnade väljarääkimine)	28
Fraseerimine	29
Harjutuste kohta	29
Järeisõna	30

